
Dr. Harvey S i c h e r m a n

Neočekávanost událostí

Amerika a Evropa - úvahy o „dnu D“

„Den D“, invaze do Normandie, byla popisována Churchillem jako ta „nejtěžší a nejkomplikovanější operace, která se kdy konala“. Jako velký čin války, operace měla jen málo sobě rovných. V jedné noci a v jednom dni, navzdory mohutnému a zoufalému odporu Němců, 175 000 vojáků a 50 000 vozidel bylo vrženo na břeh. Operaci podporovalo válečné loďstvo skládající se z více než 5300 lodí a zúčastnilo se jí 11 000 letadel. Jen tomuto útoku byly věnovány dva roky plánování.

Otevření tzv. druhé fronty v Evropě je často označováno jako rozhodující událost nejen pro druhou světovou válku, ale i pro studenou válku, která následovala. Avšak my, kteří žijeme v období po skončení studené války a slavíme tuto „nejtěžší a nejkomplikovanější operaci“, bychom měli pečlivě vyvodit ponaučení, která jsou často z této operace odvozována. Přinejmenším několik z nich, která se nás dotýkají, potřebují nezbytnou revizi.

① „Den D“ byl znamením budoucnosti, novou formou válčení, triumfem plánování nad překážkami války: Špatně. Jak dnes víme, „den D“, tento údajně skvělý příklad téměř průmyslového válečného plánování, vděčil za svůj konečný úspěch Hitlerovu dlouhému, nepřerušovanému spánku v prvních kritických počátečních osmi hodinách invaze. Později zničení Rommelova auta vyřadilo z činnosti nejschopnějšího německého generála. Ale i s těmito nečekanými výhodami by Spojenci stěží uspěli. Zvítězila pouze statečnost a odvaha 18 až 20letých obyčejných vojáků. Slavná úvaha gen. von Moltke staršího, že žádný válečný plán nepřežije první kontakt s nepřítelem, je názorně ilustrován „dnem D“.

② „Den D“ byla jen průměrná akce, nafouklá Američany a Brity; ve skutečnosti válku vyhrála Rudá armáda: Částečně špatně. „Den D“ byl umožněn německými ztrátami a boji na východní frontě, ale také velké německé zdroje, které by mohly být nasazeny na východní frontě, byly vázány spojeneckým strategickým bombardováním a obavami z invaze. Sám Hitler nikdy nepochyboval, že vylodění ve Francii, příliš blízko srdci Německa, bude osudové: „... je to rozhodujícím faktorem v celém vedení války a odtud pro její konečný výsledek“. Nelze rozdělovat zásluhy a říkat to, co tak často tvrdila sovětská propaganda, že to byla Moskva, která skutečně porazila Hitlera. Hitlera porazila Velká aliance. A „den D“ umožnil, aby se nacisté bránili na každé frontě zvlášť.

③ „Den D“ umožnil, aby se Spojené státy staly rozhodující silou v Evropě: Také špatně. „Den D“ ukázal, že by se Spojené státy takovou silou mohly stát, ale nestaly se jí. V roce 1941 byly USA absolutně nepřipraveny na masivní pozemní válečné operace: měly slabé vojenské letectvo, jen málo tanků; žádné invazní lodě a armádu o síle 175 000 vojáků. O tři roky později bylo ve zbrani 8 milionů Američanů, jen na „den D“ bylo připraveno 11 000 letadel a vojenské námořnictvo vysadilo 175 000 mužů na pláži a desítky tisíc tanků byly ve výrobě nebo v poli. Ale tento „arsenál demokracie“, tak rychle vybudovaný, byl právě tak rychle zrušen. Do r. 1947 byla vojenská síla Spojených států rozpuštěna a nebyla obnovena až do války v Koreji. NATO začalo jen jako malé štábní velitelství, které mělo k dispozici jen velmi skromné pozemní síly.

Budeme-li definovat rozhodující sílu v Evropě podle její vojenské kapacity, potom „den D“ ukázal, že by jí mohly být Spojené státy. To ale neurčuje, že by se Američané rozhodli být takovou silou. Toto rozhodnutí prošlo dvěma stadii. Marshallův plán z r. 1947 přinesl ekonomické závazky a vyzbrojování NATO v letech 1951-53 poskytlo zuby politickým slibům. Stalinovi, ne Hitlerovi vděčíme za trvalý „den D“: vytvoření jak stálé Atlantické aliance, tak sil schopných odradit od války v Evropě.

④ „Den D“ ukončil s konečnou platností období, kdy světu dominovala Evropa: Špatně. Válku ukončil vstup Ameriky a Sovětského svazu - dvou mimoevropských mocností - na evropské bojiště. Ale i když druhá světová válka učinila zřejmým to, co bylo zřejmé již v první světové válce, že totiž světový mír nemůže být udržen jen samotnými britskými a francouzskými silami, naprosto to neznamenalo konec důležitosti Evropy v mezinárodní diplomacii. Ústředním

bojištěm studené války i odměnou pro vítěze byla Evropa. A Evropa byla i tím největším nebezpečím pro vznik příští světové války.

⑤ „Den D“ předznamenal rozdělení Evropy. Špatně. Je nejvyšší čas odložit starou písničku, že tím, když byla zvolena jako hlavní směr úderu invaze přes Lamanšský průliv, USA a Británie vydaly střední Evropu Sovětskému svazu, místo aby pronikaly z jihu nebo přes Balkán. W. Churchill získal pověst muže, který chtěl „vpadnout do boku“ Sovětům, ale to je nepochopení jak smyslu jeho plánu, tak smyslu vojenské politiky, kterou řídili Američané.

Churchill i Roosevelt pokládali druhou frontu za nezbytnou již od r. 1941, a to ze dvou důvodů:

1. ulehčit tlak na Sověty, aby je udrželi ve válce,
2. porazit nacisty.

Nebylo možné začít v r. 1942, to Američané ještě nebyli připraveni, ani v r. 1943 - vzhledem k přáním o odklad gen. Marshalla, protože se prezident Roosevelt a jeho poradci domnívali, že Německo je stále příliš silné. Místo toho byly provedeny letecké akce, které zaměstnaly 600 000 německých vojáků (podle Alberta Speera, Hitlerova ministra pro výzbroj a válečnou výrobu) a zahájena příprava italské operace, která sloužila jako náhrada invaze.

Churchill někdy mluvil o „napíchnutí“ Itálie na jedno ze tří bodel trojzubce, který měl zničit Německo; další bodce byly invaze přes Lamanšský průliv ze západu a postup Sovětů z východu. Již v roce 1943 Churchill soudil, že by měly být stanoveny okupační zóny - aby byly Sověty lépe drženy v určitých mezích - vzhledem k nejistotě, kdy a jak vstoupí Američané do hry. Dále zde bylo často opakované tvrzení prezidenta Roosevelta, že Američané nezůstanou v Evropě déle než rok, dva. Konečně ani Churchill ani Roosevelt nepokládali za nesprávné, že by Sovětský svaz měl mít hlavní slovo v poválečném uspořádání Evropy, vzhledem k jeho ztrátám a vítězstvím.

Američané a Britové chápali sovětské kompenzace ve smyslu územních zisků, které posunuly polské hranice dále na západ a zesílily obranyschopnost západní Ukrajiny. Britové i Američané se domnívali, že Stalin bude uspokojen pouze lepšími hranicemi. Ale jeho koncepce bezpečnosti předpokládala kontrolu území a obyvatelstva tak daleko na západ, pokud to jen šlo.

Existovala pouze jedna možnost jak změnit tento výsledek, daleko od toho, aby na ni měl vliv „den D“. Nečekaně rychlý postup spojeneckých armád a vytrvalý německý odpor proti Sovětům postavily západní armády do situace, kdy mohly „okupovat“ sovětskou vojenskou zónu až do Berlína. Mohli-li pomalu postupující maršál Montgomery skutečně této příležitosti využít, je sporné; faktem zůstává, že se gen. Eisenhower rozhodl pronásledovat zbývající německé jednotky na západě, a tak umožnil, jak napsal jeden historik, „Rusům platit cenu krve za zónu, která jim byla přidělena“. Churchill okamžitě rozpoznal, že úspěch západních armád umožňuje potenciální revizi zón, tj. posunout je dále na východ, než bylo dříve dohodnuto, revizi velkého významu, s ohledem na poválečné soupeření o sféry vlivu. Ale nebylo to poprvé, co Washington podřídil potenciální politické cíle vojenskému myšlení, zaměřenému jen na bezprostřední vojenské výsledky. (Stačí

se jen zmínit o konci války v Perském zálivu, který je dalším vhodným příkladem této tendence.)

Shrnutí: „Den D“ neurčil hranice rozdělení Evropy. Ve skutečnosti umožnil revizi těchto hranic směrem na východ, když spojenecká vojska porazila německé obránce dříve, než se čekalo. Že se tak nestalo, bylo důsledkem amerického vojenského rozhodnutí; rozhodnutí, které bylo podloženo politickými směrnicemi nejvyššího spojeneckého velení. Z hlediska budoucnosti neporušit tyto směrnice bylo „tragédií“, jak píše Churchill v závěrečném svazku svých pamětí *Triumf a tragédie*.

Komentář gen. Bradleyho, že na „den D“ „nebylo řádně naplánováno využití vítězství na pobřeží“ je jen v malém potvrzení toho, že politicky nebyly Spojené státy připraveny posunout vnitřní hranici mezi Spojenci tak daleko na východ, jak jen to bylo možné.

Československo mělo pořádnou smůlu, že se stalo obětí této politiky. Postup americké sedmé armády na jihovýchod umožňoval, aby Prahu i Čechy obsadili Američané, ale to bylo přenecháno z jakýchsi podivných důvodů Rudé armádě. (David Eisenhower se domnívá, že Spojenci klidně „vyhandlovali“ Československo za sovětskou umírněnost, která jim umožnila obsadit Dánsko.) Ať už byla příčina jakákoliv, *bylo to součástí Rooseveltova úmyslu udržet spojení se Stalinem i po válce jako hlavní záruky trvalého míru* - úmyslu, který sám Roosevelt začal těsně před svou smrtí měnit.

To předcházelo tomu než se rok 1948, kdy byla komunisty svržena československá demokracie, stal symbolem, právě tak jako r. 1938, kdy se ukázala západní nechápavost a slabost čelit zlu. Pokud by si východní strana přála nárazníkové pásmo, Čechoslováci mohli fungovat jako most mezi Východem a Západem. Ale Stalin byl člověk více praxe než ideologie a převrat v r. 1948 tedy posunul „nárazníkové pásmo“ dále na západ.

Čtyři důsledky

Vyslovená cvičení v „revizionismu“ jsou možná jen proto, neboť tato historie již dávno skončila. Evropané jsou zaměřeni na historii víc než kdy jindy. Opravdu, konec komunismu uvolnil nebezpečný zájem o tento předmět. Proto nestačí jen rozbít populární představy o důsledcích operace Overlord. Jak „den D“ ovlivnil poválečnou politiku? A má nám stále tato událost co říci?

● Prvním důsledkem „dne D“ je formování koalice vedené Spojenými státy. Zatímco v první světové válce dal pozdní vstup USA do války sice neobvyklý vliv, který ale nemohl být měřen jejich obětmi, druhá světová válka a obzvláště bitva v Normandii posvětila vedoucí úlohu Spojených států i krví. Političtí vůdci ve Washingtonu sice dělali i velké chyby, tak jak je politici někdy dělávají, avšak přesto předvíдали (i když ještě ne v r. 1945), že vedoucí úloha USA bude pokračovat. Nikdo jiný by nemohl režírovat „den D“ nebo ho řídit. Spojené státy se staly nepostradatelnými pro demokracii v Evropě. Příмым politickým potomkem „dne D“ se stalo NATO, které změnilo atlantické spojení, ukované za války proti nacistům, do mocné aliance, která vedla studenou válku proti Sovětům.

● Druhým důsledkem byla efektivní integrace západních vojenských velitelství. To byl Eisenhowerův velký dar. Jeho nejvyšší velitelství bylo mnohonárodní a navzdory několika výjimkám - příkladem jsou Patton a Montgomery - se stalo skutečným koordinačním nástrojem plánování a řízení války. Přířímým vojenským potomkem „dne D“ se stalo integrované velení NATO, nejtrvalejší a nejúspěšnější vojenské velitelství v historii. ***1 když dvě generace kritiků měly dobré živobytí poukazováním na jeho nevykonnost, velitelství NATO nikdy nevypálilo ani jedinou ránu; zato jeho protivníci šli nakonec domů.***

● Třetím důsledkem „dne D“ bylo, že umožnil západní Evropě jinou budoucnost než fašismus či komunismus. V roce 1939, po sovětsko-německém paktu o neútočení, si britský diplomat Harold Nicolson poznamenal do svého deníku, že ***demokracie v Evropě skončila, protože v konečných důsledcích se buď nacistické Německo, nebo Sovětský svaz stane arbitrem, který bude rozhodovat o evropském osudu.*** „Den D“ znamenal návrat demokracie do Evropy a v tomto smyslu zachránil to, co starší generace nazývaly západní civilizací, to světlo poznání, kultury, náboženství a svobody jednotlivce, které jak nacisté, tak komunisté chtěli zničit.

● Čtvrtým dlouhodobým důsledkem „dne D“ byla možnost případného osvobození sovětských zón. Bylo ironické, že Eisenhowerova administrativa v roce 1953 vyhlášovala zatlačit zpět sovětský vliv, který prezident jako voják v r. 1945 nezastavil. Ale bylo úspěchem Atlantické aliance, že státy ukryté pod jejími ochrannými křídly upevňovaly Evropu a později i nabídly svou alternativu zkrachovalému sovětskému modelu.

„Den D“ a budoucnost

Dne 6. června 1944 si Marie Osmonová, jejíž zámek byl ve směru invaze do Normandie, napsala do svého deníčku: „Jsme všichni ohromeni neočekávaností událostí.“ Do jisté míry neočekávanost událostí, která transformovala náš svět v posledních letech, způsobila hrdou nostalgii „dne D“. Jako kdyby musela uplynout celá generace, abychom se mohli spolu domluvit. Zřejmě jsou ohromeni všichni: Mladí bláznivou statečností svých jinak obyčejných rodičů, ti starší pochybnostmi, zda se příští generace bude muset také obětovat jako oni. To vše umocněno poznáním, že oba světy, ten ve kterém „den D“ začal, i ten, který byl „dnem D“ vytvořen, patří nenávratně historii.

Mnohým problémům, které přinesl „den D“, musíme čelit i nyní, pouze se posunula geografie:

- * „Den D“ prokázal, že by se Spojené státy mohly stát evropskou mocností; USA po válce tuto roli přijaly a staly se takovou mocností. Dnes jsou USA jednou z evropských mocností, ale stejně jako v r. 1945 je otázka, zůstanou-li jí i nadále.

* „Den D“ prokázal, že USA mohou vést úspěšně koalici a integrovat vojenský mechanismus. Dnes se vyskytují pochybnosti, zda USA mohou stále vést koalici, známou jako NATO a zda integrovaný vojenský mechanismus přežije změny v jeho zaměření a snižování počtů armády.

* „Den D“ prokázal, že úspěšná vojenská a diplomatická strategie vyžaduje nepřetržitou koordinaci, ale dnes se zdá koordinovaná americká strategie poněkud problematická.

Evropská strategická mapa z r. 1994, podobně jako strategická mapa „dne D“, má posunující se hranici. Tentokrát se hranice posunula daleko na východ. Když použijeme metaforu „dne D“, 6. června 1944 byl prolomen atlantický val; jeho moderním ekvivalentem bylo prolomení berlínské zdi 6. prosince 1989. Pět měsíců po „dni D“ ležela vojenská hranice uprostřed Německa; dnes, pět let po pádu berlínské zdi, najdeme bojovou hranici uprostřed střední a východní Evropy. A je ironie všech ironií, že Rusové jsou opět přátelé, ne-li spojenci. Staré zóny jsou prověřovány: nesmí Západ vstupovat do ruské zóny „poblíž hranic“, anebo se má západní zóna rozšiřovat pro všechny, kteří si přejí se k ní připojit?

Když se před rokem Spojené státy se svými spojenci zabývaly těmito otázkami, rozhodly se **nerozšiřovat svou zónu jinak než slovně, ale předem ji neuzavírat pro druhé.** Tady rozpoznáte ducha Franklina Roosevelta, který se obává, aby ruský partner splnil sliby o svobodě národů osvobozených „velkou aliancí“. A bylo to právě po „dni D“, kdy bylo zřejmé, že tato politika nemůže vydržet. Příležitost, která byla vytvořena nečekanými událostmi let 1989-91, rychle mizí s tím, jak se státy této části světa seznamují se „západní“ politikou a ekonomikou. Rusko, které je a vždy bude velmocí, znovu hledá bezpečnost, pýchu a prestiž a znovu se objevuje otázka zón. Nezbývá mnoho času pro jednání, než budou stanoveny nové hranice, a Západ nemá mnoho času, aby je stanovil.

Generál Eisenhower, když mluvil o neobyčejných hodnotách obyčejného vojáka, to vysvětlil tímto způsobem: „... udělali to, aby byl svět svobodný“. Dvě generace jejich potomků viděly ten svět svobodný jen z poloviny. Bude správné, když nástupci prezidenta Eisenhowera budou uctívat odvahu a oběti. Je ale daleko lepší inspirovat novou generaci, aby využila příležitost, kterou jim poskytl „den D“. Politika není totéž co sentiment a emoce nestačí pro státnické umění. Tentokrát se musí Praha a další historická evropská města stát vlastní volbou i s pomocí západní politiky stálou částí zóny „dne D“, zóny svobody.